

Itxurak

Itxurak gordinetzeari gehiegiz begiratzen diogu euskaldunok, eta, itxurak gorde beharrez, maiz, itxurakerietan erortzen gara; garbizaletasuna garbi-kerian erori den bezala.

Mende erdi pasatu da Sebero Altubeak *Erdierismos* publikatu zuen etik eta oraindik ere hitzen itxurak gorde nahikoa jarraitzen dugu. Erdierak ez bagenezi oso normal erabiliko genituen hitzak baitzitzen ditugu gure hizkuntzaren kaltean. Ez baida hizkuntzak munduan bestetakoik zerbait hartu ez duenik, are gehiago kontzeptu sortu berriak edo teknika berriakotako direnarengan. "Garbiñez" horien paradoja, garbi ez idaztea da. Edo, zelan idatziari gehiegiz begiratuz ze idazte duena begiramen-durik ez izatea. Honegatik, zenbat eta zenbat erdarako artikulu edo díra agertzen gure artean erdaraz idatziak euskaraz zelan idatzi behar denari buruz?

Baina, bada besterik ere, egungo garbizale berriak, lehengo aurka-koak, euskaraz idaztean edozelako hitzak erabilizko geruza daudenak, jatorrasunari begiratu gabekir; baina, hiri izenatzen eta kale izen-ten, pekatu beraean eroriz.

Gertakari politik bada hontaz. Zenbait hirian, euskararen borrokok behar ez diren tokira eraman dituzteten, hiri izenatzailea kale izenzen bada iskanbilariak, eta ez euskararen onerako.

Gauziak oroituko gara duela hile batzuk, Santurtzi = Santurce delata, zelako estabulak sortu zen; basiru-dien euskararen arazoa hor konpo-tzen zela. Ezta lingüistica asorik jakin behar bukaeratik i gatzelerak e bihurtzeko duen jokera. Baina, bes-talde, erdaraz dakienak ere here al-detik duen jokera bere buruari (edo

reflejoer) zuzenketak egiteko. Adibidez, joan zen udaran Tolon bezala ezagutzen den mutrikuar zahar bati itsasoko biziñaz galderia batzuk egin nizkiolarki. Biziñako portuen adie-razpen batzuk egitean, Santurtzi izendatua zidan. Izen hori berriaz esateko eskatu nioanean, Santurtze esan zidan. "Zu, Tolon, lehen ez didazu horrela esan". Bere erantzuna: - "Ez"; ze, guk gaizki erabilitzentzogu Muriñak, zaharrok behin-pchein, Santurtzi deitzen diogu San-turce-ri".

Gauza bera aurkituko dugu Mon-dragoon, bertan eta inguruetaian, Arrasate azuoa denez. Hiria egitean, Arrasate ondoan erakitzetan dela agertzen da "carta-puebla" dela-koak. Gasteizko beste horrenbeste gerutzen zaigu, Gasteiz zen tokian, Nafarroako errege batek Vitoria hiria sortu zuen. Gerotzik, hiri be-zala, Vitoria (Bitoria, Bittoria) da ja-torra. Ez baita inoiz hirikiz izan Arrasate eta Gasteiz izenkorik. Gauza bera aurkituko dugu Errrendi-arran, Oixereta toki bat izan bazezen ere, ez zen hiria.

Urrengo bestelakorik ere bida, hiria sorizean jarri zitzaien izena ez erabiliz, Bergara, Eibar, Elgoibar, Deba estate baterako, zeren hauke bi-hurtzean beste izen bat hartu bai-zten. Baina, izen hura, herriak etzuen erabiliz eta aspaldiko urteetako agiri ofizialtan ere hiriaren ohi-tzarakoa onartzen zuten.

Plentziak eta Plaentziak jatorri bera dute, baina ez askok uste be-zala, gaztelarazko. Izen hori duten hirikiz zaharrenak Irlanda dira, baina Euskal Herriko jatorria, hiri sortzean, erramatarrak Cáceres-en

eraiki zuten Plasencia da asmatzai-leen oinarria. Gainera, Gipuzkoako Plaenitzan bi auzo bilduaz osatu zuten, Soraluze eta Herlaibia.

Deiturak aldizteak hiri izenak aldizteak baino garrantzi gutiago du. Deitura gauza pertsona da eta ba-koitzak badu bere buruaren jabezia, baina herriak ororenak dira, ez talde batzenak.

Beharretz erantzun nahirik, Eus-kalitzaindiak argitaratu zuen *Euskal Herriko Udalaren izendegia* (1979), euskara aldetik nola denean edo nola beharko denean izan; baina nik nera lanztak ditu erabilikera ofiziala jarteaz. Historiak ere badu hemen zer ikustekorik. Auzo bat, inguru bat, edo toki bat hiri biltzurten de-nean ez baita lehengo gauza bera. Maizentik horregaitik hartzu zuen izen berria eta ondoren herriak berak mendeetan erabili denua burutu da. Orain, gizaldi soil batetik aldizteko eskubidean baldin badu, gerokoek beste horrenbeste izango dute. Baina, aldi bakoitzean izen aldatetzen ezin gindeske ibili, eta are gutiago salde bakoitzean izen bakoizaren kapri-toxtoera.

Euskalitzaindiak gidari gisa, bide-erakusle bezala agertu zuen bere lana. Historiaren Akademiarik bagerdu, honek ere bere eritzia agertu behar zuen, herri administratiboak berea agertu behar duen bezala. Azken batean, herriko izango du bere hitza. Baina inoiz ez dezagun ahaztu historia bat ere badela tar-teen, arbasoek nola erantzun zuten agertzen digunea. Bestalde, ezta ere, ez dezagun ahaztu euskal ortografia oso berria dugula eta grafia berria, ainitzintek latinetik hartua etorri zaigula.

Juan SAN MARTIN

Presento que en los cambios de nombres de municipios, por lo general, se pretende guardar las apariencias. Existen los mismos prejuicios que S. de Altube denunciaba sobre el vocabulario, guiados principalmente por su apariencia de origen castellano. Pero antes de tomar ninguna decisión se debería conocer la motivación en sus orígenes y la historia de cada nombre, para evitar posibles errores.

Desde que un pueblo recibe el título de villa alcanza otro rango histórico, y ello se puede producir manteniendo o desplazando el primitivo nombre del pueblo o lugar.

Pero, ni esto es siempre así, puesto que algunas fundaciones se hicieron en despoblados o junto a otros núcleos. Luego, no siempre hubo cambio de nombre en la población.

Lo cierto es que en el transcurso de la historia el pueblo ha adoptado por el uso, salvo muy pocas excepciones, el nombre al que le hace acreedor con todos los respetos. Hay, como todos sabemos, nombres bilingües desde que la historia es historia, como: Iruña, Pamplona, Donostia, San Sebastián, Santurce, Santurtzi, etc. (porque una cosa es la tradición escrita y otra la tradición oral). Hay testimonios de antiguos escritos, pero que no han mantenido ninguna tradición, y su recuperación es muy discutible, porque no es el mismo caso de los que se mantienen en la tradición. Además, algunos nombres implantados tienen connotaciones históricas con valor de otro orden, como es, por ejemplo, el caso de Plencia (Plentzia), fundada en el lugar de Gaminiz, que figura en textos arca-

icos de la literatura vasca de Plentzia y en las primeras gestas de la pesca de la ballena y las expediciones a Terranova como Plentzia con un puerto de nombre en sus llas costas, que commemora el año histórico.

Hoy se tiende a cambiar los nombres sin consideración a la historia para cubrir apariencias lingüísticas muchas de las veces erróneas creyendo cumplir con un deber patriótico. Se repudia a un nombre como Vitoria, en favor de un nombre que no estamos tan seguros si respondía a un núcleo de población; pero, lo que viene a ser un testimonio de una fundación por ser fundada por el rey navarro. Por su parte, Mondragón se fundó como villa en 1150, pero su nombre no llegó a la población.

Por otra parte, no hay noticias sobre Marquina, cuando se fundó junto a Jentia y aún no presta a muchas confusiones para los historiadores. Pues Marquina era toda una comarca cuyo punto central residía en Elgoibar, al fundar ésta como villa en 1150 y hoy cantares medievales de Mondragón por los euskaldunes finales del siglo XIV.

Por todo ello, comprenderá el lector que hay mil razones para ello con cautela sobre el tema. En cualquier caso conviene recoger los nombres correspondientes y obrar con consecuencia para no cometer mayores errores que los ya cometidos.

Arabako errioxa, paradisua ardozaleentzat

Zeinek ez da ezagutzen Arabako Errioxako upategiren bat? Nork ez du bertako berezko freskotzunearan pitzar bat ardo edateko aukerarik izan? Edozien egokiera dugu ona. Arabako alderdi hotentatik oxesta bat egiteko, Hain erakargarria zaigun hango pro-dukturik bereziena! Zaharren gogoan bizi dira oraindik Arabako Errioxatik zama preziaztu ekarri ohi zuten "ka-raramero" haind irudiak. Gasteiz eta Ullíbarri-Ganoaik zehar eta Arla-bango portua gainditu ondoren, Gi-puzkoako herriek txikineratzen aristen ziren, gurditik mandoek tira-tzen zuelarik. Zahagieta "mama goxoa" laster agertzen zen...

Gaurregun, komunikabideetako erregre den berebilak, nahi izanez gero, orporaino eraman gaitzake, bat ere zaitzatsunik gabe. Hauerako txango gehienetan berezitasun batixa lagun-taldeko bat, gutxiez, edan guixiko izatea dugu, itzuleran kontxeak erakar dezakeen...

Arabako Errioxa herri hauke osatzen dute: Mainueta, Barriobusto, Kripa, Eltziego, Bilar, Bastida, La-braza, Lasnera, Leza, Moreta, Nabariadas, Oion, Paganos, Salinillas de Buradon, Samaniego, Uriona, Biñas-pre eta Ekora.

Alderdi hotentako lurrak karteratu dira, jakin-suetz idoneak onenak ma-hastigintzarako. Dena dela, lurrar-dagokionetik hiru zaitan bana daiteke lurradetik...

a) Behereko: oliondoia eta mahastia elkarren ondoan hazten dira.

b) Erdioko: mahastia eta zitua di-tugu lagun. Hauxe dugu zaitik zaba-lena.

c) Garaikoa: Izota dela eta ma-hastien arrastroa ia erabat desager-tua dago, es baita nekazarientzak ira-bazpiderik.

Arabako Errioxan 7.000 Ha in-guru dira mahastigintzarako gertuak. Ha, bakoitzeko hedakuntza 3.000 mahatsondokoia izaten da, bataz

beste. Eta hauak 4.000-5.000 litro ematen dituzte. Espainia Nekazaritza Ministraritzak emandako datuei dagokienez, 1975.eko uztan Arabako Errioxak 222.845 Hl. lortu zituen. Pegara da gehien erabilizten den neu-trria, 16 litro dituelarik. Pegar bat ardo lortu ahal izateko 23 kg. mahats erabiliz beharko da. Zenbakiz ontzi hauxe eman daiteke: urteko 1.200.000 pegar betezen dira Ara-bako Errioxan.

Zer esan daiteke zenbakiz horiez? Kalitatea ez da, arrunki, ugari-tasunaren lagun eta kasu honian ere hura maila garaiagokoak da zenda-tuna baino. Nolakotasun-zenbatasun binomioan zirkularik hautsia di-rotzen zaitak. Hain zuzen ere, mini-fundioa da nagusi eta honek, alde batetik, ugazabaren errantzen kontrako faktorea da baina, bestetik, lur sailaren txikitakun sendiaren parte-harren hurbilak adierazten du. Era hone-taz, ardoaren kultaketa irabazi egiten...

"Kalelar" askoren ustez, mahastiko ugazabaren bizimodu erosua da. Eta eritzia hain nahiko hedatu dago gure artean. Dena dela, nekazariek baki ardo arnoa erdietsi ahal izateko mahastik maitetako zaindau behar di-tenua. Iralia, Uria eta Raizalaean zehar bilduko da uztia, baina aurrekirk prozedura oso bat euki behar izan da kaltzatesko ardorik lortzeko. Aben-dauan mahatsondoen inausi egin beharko da. Maitasunaren landareak azu-fre eta sulfatoz izango dira garoztuak. Ekinanei, berriz, puja edo txertoak kenduko zaizkio landa-reari honek indarrak gal ez dezun. Zainketa osoaren ondorioa, 12-14 gradutako ardo bikaina du...

Arabako Errioxako ardoaren kaltzatesko nolakoa den ideia egiteko XV. mendearen Bruselas hirian sal-ten zela alpaztea nahikoa da. Ha-rekero ez da ardo-jardina agortu, bakoitzeko bilzilagunen onerako.

Mahatsondo mota desberdinak dira

turraldetik hontean lantzen direnak: Tempranillo, Garnacha, Viura, Mazuela, Malvasia, Graciano, Cigalaz, eta Calagran. Hauetako Tempranillo ei dugu bertako bakarra, Garnacha Aragoi aldetik aspaldia ekarria delarik. Mota guzti hauak, Europa osoan gerutu zentzu bera, erabat hon-daturu gelditu ziren mahats-zorri edo "filoxera"-k zabaldutako txurriaren-gatik. Eta horri aurre egiteko, Ameriketako ekarri behar izan ziren galatzak jo gabeko beste mota batzu: Lor, Chaseta eta Riparia.

"Reglamento de la Denominación de Origen Rioja" izenekoak dioenez, Tempranillo dugu punterengoa, ja-rrainan Garnacha datorrelarik, ardo beltzen artean, eta Viura zuriei dagokienetan.

Gaurregun Arabako upategirik ge-hienetan erabilizten duten teknikaren lehen ideia herria, Bastidako apaiza manel Kintano Kinkozes jaunak ekarri zuen Bordeletik 1787.an. Bi berezitasunen ei zituen teknika berri-harek: ardoa haritezio kupeletan tra-kinetzea eta mahatsa zortenak kendu ondoren erabilizte. Hobakun-tza hauak Arabako Errioxakoak Estu-nan den ardoindustriañiztarik aurre-rakoienean bilakatu zuten.

Europa eta mundu osoan ezaguna den ardo eder batzen jabe da Araba, euskaldun guztioen postuasunarenak: Beste behin, ardo hontez mintzatzuko naz. Ene ustez, merezi baitu.

Josemari VELEZ
DE MENDIZABAL

nuestros mayores, la imagen de aquellos "carramateros" trayendo en sus carros tirados por mulos los pedaños que contenían el vino que dedicarían al comercio. Siguiendo la ruta Vitoria-Ullíbarri-Gamboa, y una vez dejado atrás el puerto de Arlabán, llegaban hasta los más pequeños pueblos guipúzcoanos,

La Rioja Alavesa está formada por los siguientes pueblos: Baños de Ebro, Barrobusto, Cripán, Elciego, Elvillar de Alava, Labastida, Lebriza, Laguardia, Lantziego, La-puebla de Labarca, Laserna, Lezo, Moreda de Alava, Navaridas, Oyón, Páganos, Salinillas de Buradón, Sa-maniego, Villanueva de Alava, Viñaspres y Yécora.

La epidemia de la filoxera trajo la ruina de los viñedos y, en mayo de 1901, hizo que se trajeran 200.000 piezas de viña inmunes a la enfermedad. Injertadas, por medio de estas, las especies de uva de Rioja, en Alava son Tempranillo, Mazuela, Garnacha, Cigalaz y Calagran. El Reglamento de la Denominación de Origen Rioja, el tipo de maridaje recomendado es con el vino de Rioja. Ya en el siglo XIX vendía el vino alavés en la ciudad de Brujas y desde entonces se han conseguido amplios mercados nacionales.

La epidemia de la filoxera trajo la ruina de los viñedos y, en mayo de 1901, hizo que se trajeran 200.000 piezas de viña inmunes a la enfermedad. Injertadas, por medio de estas, las especies de uva de Rioja, en Alava son Tempranillo, Mazuela, Garnacha, Cigalaz y Calagran. El Reglamento de la Denominación de Origen Rioja, el tipo de maridaje recomendado es con el vino de Rioja. Ya en el siglo XIX vendía el vino alavés en la ciudad de Brujas y desde entonces se han conseguido amplios mercados nacionales.

Si hoy en día el vino de Rioja es de gran calidad, es que realizó una posterior transformación en mayo de 1901, que consistió en la elaboración perfecta, a una temperatura constante, de los viñedos. Los viñedos fueron introducidos en Alava por el sacerdote Manuel Quintano Quintos, que importó los métodos usados en las mejores viñas francesas. Fundamentalmente se fermentó el vino en cubas de madera y se dejó madurar en ellas.

Alava es propietaria de viñedos vinícolas, orgullo de los vascos. Tendremos ocasión de mencionar más sobre este tipo de producto.